

NAGY ÁDÁM

Jedik, varázslók és zombik mint diskurzusképző konstruktivisták

A popkultúra bevonási lehetőségei
a tanulási folyamatba¹

ÉRTELMEZÉSEK, VITÁK

BEVEZETÉS

Elcsévelt igazság, hogy a ma ifjúsági generációi kommunikációs és információszerzési stratégiáikat tekintve különböznek a megelőző korok fiataljaitól; előbbieik tanulásuk során érzékelhetően más tartalmakra, közegekre, eszközökre és formákra fogékonyak, mint utóbbiak. A tanulástudomány ugyanakkor kevés fogódzót ad ahhoz, hogy pedagógusként adekvát módszereket találjunk, amelyekkel a mai gyerekek, fiatalok, tanulók megszólíthatóak, érdeklődésük felkelthető.

Az alábbiakban arra a kérdésre igyekszünk választ keresni: illeszthető-e a popkultúra pedagógiai alkalmazása a kurrens tanuláselméletekhez, azaz van-e hiteles elvi alapja annak a gyakorlatnak, amely sikerfilmeket hív segítségül a tanulási folyamat eredményesebbé tétele érdekében? Amellett érvelünk, hogy a kasszasikerek (blockbusterek), populáris alkotások, middle grade, young adult filmek, képzelt világok – tematikájukat tekintve legyenek ezek sci-fik, fantasyk, horrorok – nem pusztán szórakoztató fikciók, hanem hasz-

nos közegei, kontextusai lehetnek a tanulási folyamatoknak, így pedig hozzájárulhatnak egy tanulásra valóban alkalmas komplex környezet kialakításához. Konkrétan pedig azt igyekszünk bizonyítani, hogy egyfelől a kasszasikerek sem mindig leegyszerűsítő, csak egyféle értelmezésre lehetőséget adó munkák, másfelől, hogy felhasználásuk jogossága konstruktivista pedagógiai elvi alapokon is igazolható.

1. IFJÚKOROK VÁLTOZÁSA

Korábban, a 18-20. században a felnőttkorba való átmenet előre meghatározott és egymást követő fejlődési szakaszai voltak jellemzőek. Ezt *átmeneti* vagy *korlátozott ifjúsági életszakasznak*, illetve *normalizált életútnak* hívja a szakirodalom, és elsősorban a felnőttiségre való felkészülést, a szakma megszerzését (majd ezt követően a korai munkába állást, házasságkötést, gyerekvállalást) jelentette. Az ifjúkor itt tehát nem több a felnőttiségre való felkészülés időszakánál. A 21. században azonban az *iskolainak* vagy *meghosszabbodottnak* nevezett ifjúkor leírására a normalizált életút

¹ Az írást vitaindítónak szánom.

modelljénél alkalmasabb az ún. *választásos életúté*, amely a korábbi, normalizált életút elemeiből egyeseket kihagy, másokat újrais-métel vagy párhuzamosan működtet (Zinnecker, 2006). A mai fiatalság – szemben a korábbival – már nem elsősorban a felnőttiségre való felkészülésként éli meg ifjúkorát, hanem önálló, nagy mértékben autonóm életszakaszként. Ma a fiatalok maguk választják ki cselekvési mintáikat, értékeiket – így pedig sajátos kulturális elemeik (nyelvük, szokásaik, kommunikációs felületeik stb.) alakulnak ki, amelyek egyre inkább eltérnek a felnőttekétől (Zinnecker, 2006). A közösségi normákat, a helyes és helytelen viselkedés szabályait már nem annyira a szomszédok, a tanító vagy a tá-gabban vett család mutatja fel és kényszeríti ki a tanuló fiatalból, manapság – a kortárs-csoport hatásai mellett – sokkal erősebbek a televízióból, mozifilmekből, sorozatokból, online játékközösségekből és a közösségi médiából érkező impulzusok.

2. MIRŐL IS BESZÉLÜNK? – BLOCKBUSTER-KISOKOS²

Korábban már igyekeztünk igazolni, hogy a közoktatásban tucatnyi történelmi, irodalmi, etikai tantárgyi elem tartalma állítható párhuzamba egy-egy sikerfilmbeli példával, illetve hogy a pedagógusképzésben egyes folyamatok, szerepek, pedagógiai-társadalmi konstrukciók sokkal tisztábban látszanak a fikció letisztult laboratóriumában, mint a hétköznapiok sosem modelltisztaságú való-

ma a fiatalok maguk választják ki cselekvési mintáikat

ságában (Nagy és Eperjesi, 2018; Nagy és Torbó, 2019; Nagy, 2018; Nagy és Svitek, 2018; Nagy és Orosz, 2019). Más fénytörésben vizsgálhatjuk a szegregáció kérdését egy X-men intézmény fiktív világában, a különböző pedagógusi szerepfelfogások sajátosságait a Roxfort közegében, vagy a bullying példáját Stephen King világaiban, mint saját mindennapi környezetünkben, a hús-vér valóságban. Emellett a fantáziavilágbeli elemzések esetében nem szükséges tekintettel lenni való világbeli vélt vagy valós érdekekre, partikuláris szempontokra.

A blockbusterek csoportosítása korosztály és tematika szerint³

A blockbusterek sokféleképp klasszifikálhatók. A mi szempontunkból először is az általuk megcélzott korosztály, illetve tematika szerint. A bevett felosztás egyébként meglehetősen pontosan követi az életkor jellemző társadalomtudományi-pszichológiai szakaszolását:

A 8–13 éves kor közöttieknek elsősorban az ún. middle grade (MG) alkotások szólnak. Ezekben a főhős pozitív szereplő, a művekre nem jellemző a káromkodás, sem a szexualitás és az erőszakos tartalmak artikulálása, viszont a családi és kortárs-csoport-i viszonyokat kiterjedten ábrázolják, miközben viszonylag kevés önreflexióval lehet találkozunk bennük (Stimipro, 2017). Ilyen alkotás például J. K. Rowling debütáló regénye, *a Harry Potter és a bölcsek köve*.

A 13–18 éves kor közötti életszakaszban lévőket célozzák a young adult (YA)

² Köszönet Torbó Annamáriának a klasszifikáló leírásban nyújtott segítségéért.

³ A csoportosítás alapja elsősorban irodalmi ihletettségű, de megítélésünk szerint jól alkalmazható a mozgóképes világban is.

munkák, amelyek jellemzője a komplexebb, többszemponútú kérdésfeltevés, illetve az erkölcsi dilemmák ábrázolása, és amelyek központi témája az énkeresés, az identitással kapcsolatos problémák (Vilana, 2015). A YA művek szereplői is főképp idősebb kamaszok, a főhősök pedig súlyos veszteségekkel járó megpróbáltatásaik során végül felnőtté válnak. Ez utóbbi a *coming-of-age* folyamat. (Torbó, 2016). A történet, a mondanivaló megjelenhet a disztópikus sci-fi (*Az éhezők viadala*), a fantasy (a *Harry Potter* későbbi kötetei, *Percy Jackson és az olimposziak* vagy a soft horrornak is tekintett *az Alkonyat*), vagy akár a horror (*Az*) kulisszái között is.⁴

A 18 éves kor körül kezdődő fiatal felnőttkori (posztadoleszcens) életszakaszban a „felnőtt, de mégsem az”-korosztálynak a new adult (NA) művek szólnak.⁵ Ezek elsősorban a felsőoktatási intézménybe járókat célozzák meg. Tulajdonképpen felnőtt problémaköröket (karrier, az otthon elhagyása, drog és alkohol) tárgyaló, cselekménydús, nem mindig happy enddel végződő művek ezek, ahol már a szexualitás jóval kendőzetlenebb formában is megjelenhet. Az eddigi legsikeresebb new adult műnek kétségkívül *A szürke ötven árnyalata* tekinthető.⁶

A „gyermek- és ifjúsági irodalom” múlt századi és a MG/YA/NA jelenlegi univerzumának motivációs bázisa nagyjából azonos: a cselekvő közösségi hős többnyire

fiatal, különc, sokszor a történet elején kirekesztett, furcsa figura. A cselekedetek legtöbbször a felnőttvilág, illetve annak fontosságai ellen irányulnak, miközben az ifjak felnőtt dolgokat hajtanak végre, mert ők is valóságos társadalomalakítók akarnak lenni. Csakhogy míg a felnőtt társadalmat gyerek szemmel vizsgáló fiatalok kalandja a korábbi gyermek- és ifjúsági irodalomnak nevezett szcénában jobbára egy tábor, egy hajóút, egy verseny, egy titkos helyiség, egy barátón való segítség stb. (Trencsényi, 1975), addig a MG/YA/NA térben (legyen ez akár irodalom, akár mozgókép) ez a kaland leginkább a világ megmentése. S míg a gyermek- és ifjúsági regények katarzisa szinte kivétel nélkül pozitív végkifejlethez kapcsolódik, az MG/YA/NA történeteknél ez koránt sincs így.⁷

A blockbusterek csoportosítása valóság-hűség és fikciós jelleg szerint

A blockbustereket osztályozhatjuk a „valóság alapú történetek vs. fantáziavilágok” tengely mentén is. Míg a valóság alapú történetek tulajdonképpen a mi mai világunkban játszódhatnak vagy akár ott is játszódhatnak, a fantasztikumban feszültség jön létre az olvasó által „odakint” megtapasztalt világ és az annak szabályaival nem magyarázható,

⁴ *Az éhezők viadala* (*The Hunger Games*) Suzanne Collins azonos című disztópikus regényének filmadaptációja.

A történetben egy a mi sötétebb jövőképeink egyikére hasonlító ország népe tucatnyi körzetre osztva szolgálja ki a központi Capitolium fényűzését, évente két-két „játékost” is küldve egy valóságshowként működő, ám halálig menő viadalra. A vérfarkasok és vámpírok küzdelmének teret adó *Alkonyatnak* (*Twilight*) is könyves alapja van, szerzője Stephenie Meyer. *Az Az* (*It*) ugyancsak könyves alapokon nyugszik (Stephen King a szerzője), és Derrybe kalauzol el minket, ahol egyfelől természetfeletti lényeknek, másfelől saját kortársaink terrorjának leszünk kitéve. A két Percy Jackson-film pedig görög mitológiai történeteket helyez mai amerikai környezetbe.

⁵ Bár már a *young adult* is szó szerint „fiatal felnőtt”-et jelent, az elnevezés megtevesztő voltát érdemes észben tartani. A fiatal felnőtteket nem elsősorban a YA, hanem a NA művek célozzák.

⁶ A realista vonalon elsősorban a romantikus drámát (pl.: *Csillagainkban a hiba*) vagy dramedyt (a dráma és a vígjáték egyvelege) érdemes megemlíteni (pl.: *Kszi, Simon*). Nem elhanyagolható az sem, hogy az egyes zsánerek sokszor keverednek egymással, ezáltal is könnyebben megszólítva a célközönséget: ezt példázza az említett *Kszi, Simon* is, de többek között *az Alkonyat* is egyszerre dark fantasy és romantikus dráma.

⁷ Az érvelés alapul veszi Nagy és Torbó 2019-es munkáját.

műbeli események között. Amennyiben az esemény a műben ténylegesen megtörténik (vagyis az a történet szerint nem csak képzelődés eredménye), de a műbeli valóságot a valódi világban ismeretlen törvények szabályozzák, beszélhetünk *fantasztikumról* (Todorov, 2002). A fantasztikum három fő iránya a *sci-fi*, a *horror* és a *fantasy*. Mindhárom irány jellemzője, hogy a történeten belüli események a különös (szokatlan, de magyarázható) és a csodás (természetes magyarázatot kizáró) kerek-

teik között mennek végbe (Galuska és Feleky, 2018). Amennyiben a tudományos elemek (jellemzően a valóságban is létező technikai környezet

továbbgondolása) a történet szerves részét képezik, *sci-firől*, azaz tudományos-fantasztikus alkotásról beszélünk (Rinyu, 2002). „A tudományos-fantasztikum [...] ma még nem létező vagy föl nem ismert problémákkal foglalkozik, s azokra racionális megoldást kínál, vagy fordítva, létező, fölismert problémákkal foglalkozik, s azokra nem létező, de racionális megoldást kínál” (S. Sárdi, én.). *Sci-finek* tekinthető Asimov *Robotok – Birodalom – Alapítvány* univerzuma, a *Lost in space* sorozat vagy a *Star Trek* világ.⁸

Amennyiben valamely nem tudományos, racionálisan nem magyarázható,

jellemzően mágikus elem köré szerveződik a történet, *fantasyként* tartjuk számon. Ilyen a *Harry Potter*-széria, a *Bosszúállók*-történetek, illetve jobbra a *Star Wars* franchise.⁹

A horror esetében nem szükségszerű – bár sokszor jellemző – a fantasztikum jelenléte. A horror szélsőségesen erős félelmet (rémületet, rettegést), undort (iszonyatot, borzalmat, utálatot), felháborodást keltő, visszatetsző, visszataszító eseményvezetésű rémtörténet. Ide sorolható Stephen King

történeteinek nagy többsége (pl.: *Az, Doctor Sleep*), de az utóbbi időkben tucatnyi egyéb horrorral is találkozhatunk (*Tűnj el!* vagy a *Rémálom az Elm utcában* széria).¹⁰

Persze a határok szükségszerűen mozognak, bizonyos filmeket keletkezésükkor horronak tekintettünk (*A légy, Alien, Madarak*),¹¹ de ma már ezek nem feltétlenül a zsáner szerves részei.

3. TÖBBFÉLE ÉRTELMEZÉSI LEHETŐSÉG A POPKULTÚRÁBAN¹²

Egy az olvasási öröm és a kanonikus irodalomtanítási hagyományok konfliktusával kapcsolatos vitában újra és újra előkerül

⁸ A 40 regényt, 382 novellát, illetve 208 egyéb könyvet író Isaac Asimovnál az emberiség népesítette be a galaxis sokezer fényév messzeségben található részeit, és ebben a 25 000 éves folyamatban kapnak helyet a *Robotok*-időszak történetei, a *Birodalom*-korszak elbeszélései és az *Alapítvány*-sorozat. A tizenhárom filmből, illetve öt befejezett és két futó előszereplős sorozat összesen mintegy 750 epizódjából álló *Star Trek*-univerzum is az emberiség űrbeli terjeszkedésének bemutatása, az *Elveszve az űrben* (*Lost in Space*) pedig az űrben elveszett Robinson család hányattatásainak képi megfogalmazása.

⁹ A *Vasembertel* kezdetét vevő *Bosszúállók*-világ mozifilmekből és sorozatokból álló építménye jelenleg 64 elemből áll, amelyben bizonyos Végtelen Kövek után folyik a hajsza. A *Harry Potter*-univerzum a 10. filmjénél tart, a *Star Wars* pedig a 11-nél (nem számolva a később dekanonizált elemeket). Előbbi esetében az aranyvérpártiak és a sárvérűvédők (származássemlegesek), utóbbiban a Jedik és a Sith-ek világformáló harcainak lehetünk tanúi.

¹⁰ A *Tűnj el!*-ben (*Get out*) egy szerelmi kapcsolat mögött meghúzó árulás, a *Rémálom az Elm utcában* (*Nightmare on Elm street*) filmjeiben a valósággá váló álomelemek adják a történet apropóját.

¹¹ A *légy* (*The Fly*) a teleportációs probléma megszállott tudósának tragédiája, a *Nyolcadik utas a halál* (*Alien*) az egyedül maradó hős és a fenyegető idegen kamaradarabja, a *Madarak* (*The birds*) Alfred Hitchcock klasszikusa.

¹² Az érvelés alapul veszi Nagy és Eperjesi 2018-as munkáját.

a korábban *lektúr-* vagy *ponyvairodalomként* jellemzett, ma pedig – a korszerűség jegyében szélesebb merítéssel¹³ – *szórakoztató* vagy *populáris kultúrának* nevezhető korpusz megjelenése a közoktatásban (Arató, 2016; Fenyő, 2017; Lovász, 2017; Mészáros, 2017).

Bár a vita elsősorban a kötelező irodalmak megválogatásának problémaköréből indul ki, megítélésünk szerint a fent jelzett konfliktus a mozgóképek befogadásának kérdését is implikálja – így a vita szélesebb tanulási kontextusban folytatható. A pedagógiai célkitűzés: visszaadni az olvasás – tágabban a befogadás – élményét (Gombos és mtsai, 2015; Gombos, 2015). Ahhoz szeretnénk most érveket szolgáltatni, hogy ennek érdekében nem csak a populáris kultúra szelídebb terepeivel, de akár a gyakran a trashkultúrához sorolt horrorral is érdemes néhanapján szövetkezni, ugyanis ez is előkészíthet – egyes esetekben – differenciáltabb, „magasabb szintű” kulturális befogadást.¹⁴

Az irodalmi művek értékességének egyik fő mércéje a többolvasatúság, a különböző értelmezési lehetőségek tárházának gazdagsága – függetlenül attól, hogy maga a mű milyen környezetben játszódik.¹⁵ Az említett vitában egyfelől elhangzanak ezzel a gondolattal rokon érvek a klasszikus kultúra védelmében (Mészáros, 2017): a popkulturális alkotások beemelésével az esztétikai teljesítmény válik áldoztá a kevésbé összetett, lektúrszerű, didaktikus felépítésű művek miatt, azaz a populáris kultúra illetően iskolába vonása,

az azonosulás elvárása miatt leegyszerűsödő alkotások sokszor már csak pedagógiai, és nem irodalmi igényeket elégítenek ki – magyarán egysíkúvá válik az új csendes generáció (Székely, 2014) „domesztikált lázadása” (Lovász, 2015, 258). Így a tradicionális kultúra által produkált alkotásoknak – bár néhol már megkopottak – még mindig nem akad méltó versenytársuk.

Másfelől sokak szerint megdőlni látszik a tömegkultúra és a magaskultúra közötti értékkülönbözöttség, hiszen egyfelől az ismertség mértéke nem lehet egyben az értéktelenség mértéke, másfelől a populáris művek nem mindig csak egyféle befogadói magatartást tűrnek meg, s vannak klasszikusok is zártabb értelmezési lehetőséggel. A popkultúra alkotásai nem feltétlenül csak passzív befogadót képeznek, sokszor lehetőséget teremtenek a nézőpontváltásra, így az empátiára, a gondolkodásra, a vélemények ütköztetésére. A mai blockbusterek hősei jellemzően nem egydimenziósak.

Katniss Everdeen,
Az éhezők viadala főhőse,
miközben megmenti
országát, Panemet, két
férfi között örlődik, az őt
megvédeni képes Gale és
a családi béke öröjeként
jobban elképzelhető Peeta

a populáris művek nem
mindig csak egyféle
befogadói magatartást
tűrnek meg

között (vö.: Garcia Lorca: *Vérnász*). Más felvetés: térhet-e jó útra az utolsó pillanatban Anakin Skywalker, van-e megbocsátás, feloldozás a bűnök alól (vö.: *Ivan Iljics halála*, *Az úrhatnám polgár* Jourdain ura, vagy Baradlay Richárd és Palvitz Ottó utolsó csörtéje). A Halálcsillag lerombolásakor igazolja-e a szabadság iránti vágy ártatlan-

¹³ Szándékaink szerint tágítani igyekszünk a horizontot és az egész munkában nem (csak) olvasmányokról, hanem általában médiaelemekről beszélünk.

¹⁴ Itt azért hangsúlyozzuk, hogy mindez idősebb korban, megfelelő körülményekkel lehetséges, és alapvetően egyes részeket bevonásáról van szó.

¹⁵ Egyes szerzők az aluldetermináltság elvét, a többféle értelmezési lehetőséget kötik a magaskultúrához való tartozáshoz (Arató, 2016).

nok halálát (vö.: *Macbeth*)? Vasembernek a *Végjátékban* döntenie kell: a család vagy a világ, benne sokmilliárd ember megmentése fontosabb a számára (vö.: *Hamlet*), az *X-men* Magnetója esetében az a kérdés, hogy egy megkínzott, családját veszített ember meddig mehet el az embertelenségben (vö.: *A vihar* Calibanja), *A Harry Potter* Perselus Pitonja lehetne akár Molière mizantrópja, a *Star Trek: Voyager* sorozat Kathryn Janeway-je egyfajta Odüsszeusz, s a példák hosszú oldalakon keresztül sorolhatóak

még. De nem csak általános etikai és pedagógiai kérdések, hanem szaktárgyi kapcsolatok is létesíthetők. Természet- és társadalomföldrajzi hozadéka lehet, ha felidézhetőek a Hoth bolygó jégcsipkéi, a Tatooine homokja, a Coruscant gazdasága, vagy épp a Jedi-tanács viselt dolgai (*Star Wars*), és a fizikatananyag kontextusa szélesedik, ha a relativitáselméletről, a hosszkontrakcióról és az idődilatacióról eshet szó a *Kapcsolat* kapcsán. De egy testnevelésórán is kergethetnek minket a *Walking Dead* zombijai.

A magaskultúra éltetőjeként sokszor emlegetett 19. században sem az akkor elfogadott klasszikusok generálták az olvasási vágyat – mondják –, hanem a korabeli populáris kultúra: a nyomtatott lapokban megjelenő napi sorozat(!), a tárcaregény, amelyről vagy nem vett tudomást az akadémikus irodalomtudomány, vagy ha igen, akkor démonizálta azt (*Pásztor-Csörgei és Pompor*, 2017). Sőt Voltaire-t az akkori klasszicista kánon nem sorolta valódi irodalomnak. Jókai nem kevés kalandregényt írt, ezek pedig

a kor közízlésének feleltek meg, és nem mindig az emberi lét alapvető kérdéseit feszegették. Shakespeare is mondható kora populáris írójának (*Arató*, 2016).

Levonhatjuk tehát a tanulságot: nem attól lesz valami populáris vagy magaskulturális alkotás, hogy leegyszerűsítő világgéppel él, avagy komplex valóságértelmezést kínál. Az aluldetermináltság és az egyvolvasatúság jellemezheti mind popkulturálisnak mondott, mind

a magaskulturához sorolt műveket.¹⁶ Ha ezzel megbékélünk, akkor kultúránk popkulturális elemeit nem kell feltétlenül alacsonyabb rendűnek tekintenünk.

Ez persze még nem ad választ arra, hogy

miért érdemes a pedagógiai gyakorlatban a popkultúrával foglalkozni – hiszen mindazon értelmezési sokszínűség, amely itt megtalálható, megtalálható a tradicionális kulturális kánonban is.

A válasz nem is itt keresendő. Megítélésünk szerint a popkultúra pedagógiai alkalmasságát *dikszurusképző ereje* sugallja nagy magabiztossággal.

a popkultúra
pedagógiai alkalmasságát
dikszurusképző ereje
sugallja

4. JEDI- ÉS DISKURZUSKÉPZŐ-ERŐ

A konstruktivizmus – bár tanuláseméletként sok évtizedes múlttal rendelkezik – ténylegesen csak az ezredfordulót megelőzően kapott nagyobb figyelmet (*Philips*, 2000). Az íráskészségektől (*Karmiloff-Smith*, 1992), a nyelvtanuláson át (*Philpo*, 2016), a természettudományokig

¹⁶ Nem témánk, de a popkulturális elemek vélhetőleg inkább az idő próbáját kiállva emelkedhetnek magaskulturális pozícióba (vö.: az előző bekezdésben írottakkal), ami nem azt jelenti, hogy egy mű csak popkulturálisként kezdheti pályafutását, de ha így történik, akkor vagy kihullik az idő rostáján vagy magaskulturális pozíciót foglal el.

(Karmiloff-Smith, 1992; Nahalka, 2002) számos területen próbálták konstruktivista kiindulópontból értelmezni a tanulási eredményeket, illetve vizsgálták magát a paradigmát is az adott területeken. A tanuláseméletként, illetve tágabban tudásmodellként is értelmezett konstruktivizmus (Philips, 2000; Richardson, 2003) leszámol a behaviorista inger-válasz-megerősítés logikával. A konstruktivista pedagógia – bizonyos, bár korántsem teljes idegtudományi háttérrel alátámasztva – úgy tartja, a tudás teljes egészében a tudatunkban jön létre, ott konstruálódik, vagyis a környezetnek nem tükröképe, hanem egyedi leképzése, konstruktuma (Varela és mtsai, 1991; Nahalka, 2002). Ennek megfelelően a konstruktivista tanuláseméletet más elvek keretezik, mint a behaviorista megközelítésű információközlő pedagógiát, amely szerint „amit megtanítok az meg van tanítva”. Előbbi szemléletben a tanulás inkább adaptív magatartásváltozás, amelyhez az egyik legfontosabb összetevő a megelőző kognitív sémák száma, összekötése, jellege, szervezettsége (Knausz, 2001). Az új sémák akkor épülnek be, ha régi sémákhoz kapcsolódhatnak (Nahalka, 1997). Magyarán: az adott területhez tartozó előzetes tudattartalom mennyisége és minősége alapvetően befolyásolja a frissen megszerzhető tudás beépülési lehetőségeit, interiorizációjának és főképp transzformációjának (és más helyzetbéli előhívhatóságának) kilátásait. Tehát a tanulási folyamatban egyfelől lényeges maga az információtartalom, de ugyanilyen lényeges a közvetítés módja és a már létező

a varázsvilágban ismert legveszélyesebb sárkány, a magyar mennydörgő

tudati megismerő rendszer. Ugyan a konstruktivizmus is számos kritikát kapott¹⁷, de ezek kevésbé érintik számunkra most lényeges állítását: az előzetes tudati sémákhoz kötöttséget.

Ha igazolni akarjuk az előzetes tudattartalom jelentőségét, pedagógiai vonatkozásait a tanulás és a blockbusterek kapcsolatában, azt kell megvizsgáljunk, mekkora is az utóbbiakhoz köthető *diskurzusképző erő*. Azaz: hány fiatalnak van valamilyen kapcsolata a blockbusterekhez, hányuknak van előzetes ismeretük (és miféle) ezen történetekről, illetve ezzel szemben a klasszikus művekről.

Érdeemes tehát megvizsgálni, milyen elterjedtséggel számolhatunk a populáris kultúra jellegzetes munkái kapcsán, és milyenekkel a magaskulturálisnak mondott (iskolai relevanciájú) művek esetében. Természetesen az adataink hézagosak, hiszen azok részben üzleti titkok (egyes könyvek esetében), részben mérhetőségük ütközik akadályokba (nincs valamennyi torrentoldalról adatunk, lásd: később). Mégis, iránymutatóak lehetnek még ezek a csonka információk is.

A példálózáshoz választottunk egy olyan blockbustert, amelyben magyar szereplő is van. (Ez utóbbi ugyanis egy független, a nemzetközi elterjedtséghez nyilván nem köthető attribútum.) Ilyen a *Harry Potter és a tűz serlege*, amelyben a varázsvilágban ismert legveszélyesebb sárkány, a magyar mennydörgő (Hungarian Horntail) is színre repül. A 2000-es angol és vele egyazon évben megjelenő magyar regényt öt évvel később követte a film. Utóbbi már a 40 mil-

¹⁷ Jellemzően a tanulási környezet, a korlátozott megértési potenciál és memóriakapacitás, a kevés előzetes ismeret esetei kapcsán (Kirschner és mtsai, 2006), illetve a konstruktivista tanulási módszerek tekintetében (Mayer, 2004). Sőt a konstruktivizmus képviselői is megosztottak abban, hogy a megismerés eredménye értelmezhető-e objektív tudásként (Glaserfeld, 1995).

lió dolláros nyitónap után, a nyitóhéttvégén 103 millió dollárt hozott csak az USA-ban, ezzel megdöntve a nem nyári szezonban bemutatott filmek első héttvégi rekordját. Horntailünk 20 héti mennydörgött az Egyesült Államok mozivásznain. A film világszerzte összesen 892 millió dolláros bevétellel zárt, s ezzel 2005 egyik legsikeresebb mozgóképes alkotása lett (forrás: BoxOfficeMojo.com).¹⁸ A DVD-ből a megjelenés napján ötmillió, az első héten kilencmillió kelt el az USA-ban (további másfél millió az Egyesült Királyságban), így ez a lemez lett minden idők leggyorsabban fogyó DVD-je (*Guinness*, 2007). Magyarországon a filmet majdnem 200 000-en látták a nyitóhéttvégén (*Bujdosó*, 2011). Az eladott összes Harry Potter-kötetek száma bőven 500 millió felett van. *A Harry Potter és a tűz serlegét* 330 000-en filmverzióban, 20 000-en könyvként és 6000-en hangoskönyvként töltötték le (az egyik legnagyobb magyar torrentoldal adatai). Az Animus Kiadó évi rendszerességgel nyomja újra a *Harry Potter* szériát és a sorozat fogyási trendje ismét emelkedőben (!) van.

Magyarországon 2018-ban a második legnézettebb film a *Bosszúállók: Végtelen háború* volt, több mint 572 ezer nézővel (a legnézettebb, a *Mamma Mia 2* ezer fővel nagyobb nézőszámot produkált). A negyedik a *Jurassic World 2*, a hatodik a *Deadpool 2*, a nyolcadik a *Venom*, a tizedik pedig a Harry Potter-univerzumhoz tartozó új széria második filmje, a *Legendás állatok: Grindelwald bűntettei*, még ez is 300 000 fölötti nézőszámmal. Mind fantáziavilágok, sőt ide számolható a kilencedik, a *Grincs*, és az ötödik, a *Hotel*

Transsylvania 3 is (mindkettő animációs film), azaz a tíz 2018-as legnézettebb filmből hét volt fantáziavilágbeli popkult-alkotás – három pedig érdekes módon zenés: *Valami Amerika 3*, *Bohém rapszódia*, *Mamma Mia 2 (Media)*, (2019).

Természetesen a nézőszámot tovább növeli a torrentoldalakra történő letöltés. *A Bosszúállók: Végtelen háború* 300 000-es letöltésszámot ért el, a fentebb emlegetett filmek közül a *Star Wars 6 – A jedi visszatér* letöltésszáma 315 000.

Ehhez képest *A köszívű ember fia* filmet 20 000-en, a hangoskönyvet 10 000-en, a könyvet 3700-an töltötték le. *A Pál utcai fiúk* 1969-es, klasz-

szikusként emlegetett verzióját 50 000-en, a könyvet 8000-en, a hangoskönyvet 4500-an; a *Légy jó mindhalálig* filmet 13 000-en, a hangoskönyvet 7000-en, a könyvet 5500-an mentették le. (az egyik legnagyobb magyar torrentoldal adatai).

Vegyünk két nagyon hasonló tematikájú és problémafelvetésű – a szabályok nélküli kortárscsoport önműködésének jelenségét feldolgozó – alkotást: *A Legyek Ura* és *Az Útvesztő* című filmeket. Mindkettő adaptáció, az első William Golding 1954-es azonos című könyve, a második James Dashner 2009-es ugyancsak azonos című regénye alapján készült.

Csak a letöltésszámokat vesszük alapul, hiszen *A Legyek Ura* film 1990-es, míg *Az Útvesztő* csak 2014-ben ment a mozikban. Míg *A Legyek Ura* filmet 18 000-en, a könyvet 10 000-en, a hangoskönyvet 1300-an töltötték le, addig *Az Útvesztő* 1. részét (2014) 400 000-en, a könyvet pedig 2700-an (az egyik legnagyobb magyar torrentoldal adatai).

A Bosszúállók: Végtelen háború 300 000-es letöltésszámot ért el

¹⁸ Az USA-ban csak más fantáziafilmek – A Sith-ek bosszúja és a *Narnia krónikái: Az oroszlán, a boszorkány és a ruhásszekrény* – versengtek vele.

Könyvek tekintetében mivel az *Egri csillagoknak*, a *Légy jó mindhalálignak*, illetve *A kőszívű ember fiainak* is lejárt a szerzői jogi törvény szerinti 70 éves moratóriuma, így ezen munkákat bármely kiadó kiadhatja, ezért fogyási adatok nem igazán képezhetőek. Esetükben a Magyar Elektronikus Könyvtár adatszolgáltatása adhat támpontot; 2020 első két hónapjában *Egri Csillagokat* a Magyar Elektronikus Könyvtárból 11 000-en könyvben (ebből 133-an rovársírasos verzióban), 3000-en hangskönyvben töltötték le. A *Légy jó mindhalálígot* nem egész 8000-en könyvben és 700-an hangskönyvben. *A kőszívű ember fiait* 5500-an könyvben (ebből 29-en rovársírasos verzióban) és 1500-an hangskönyvben mentették el (a MEK adatszolgáltatása).¹⁹

Bár nem feltétlen helytálló állítás, hogy a letöltők és olvasók csak diákok lennének, a kutatások szerint biztosan nem alulreprezentáltak a technológia használatában (Tóth, 2018). Fenti adatok alapján sejthető, hogy a mai blockbusterek ismertsége, így diskurzusképző ereje jóval nagyobb a mai diákok körében, mint amilyen erős a diákok 20. századi értelmezés szerinti gyermek- és ifjúsági irodalommal való kapcsolata. Mindez persze nem teszi elvárhatóvá a klasszikusan ifjúságinak mondott munkák (de legalábbis azok nem avított, ma is érthető szóhasználatú és fogalomszerkezetű, történetvezetésű művei) dekanonizálását, de azt mindenképp jelzi, hogy az ezeknél jóval népszerűbbnek látszó művek is bevonhatók a tanulási folyamatba.

4. ÖSSZEZÉS

A 3. fejezet elején említett vitában felmerült, hogy az iskolai olvasmányok egyik célja – a társadalom által bemutatni kívánt önkép és ethosz ábrázolásán túl – némiképp a világról és magunkról szóló kérdések feltevése (Fenyő, 2017). Jelen esetben nem az olvasóvá nevelés vitáját kívántuk folytatni – a mi állí-

tásunk az, hogy ezek a kérdések feltehetőek más, nem kanonizált közegekben is. Ez egyfelől azt is jelenti, hogy olyan irodalmakat és mozgóképeket érdemes ebbe a körbe válogatni, amelyek a mai fiata-

lokat a számukra adekvát kérdésekkel képesek megszólítani (s értelemszerűen nem avult szóhasználatuk sem), másfelől azt, hogy ezen kérdésfeltevések sokféle válasza, értelmezési lehetőségre adjanak módot, harmadrészt pedig, hogy az ezen munkákat a lehető legtöbben ismerjék, így azok legyenek képesek a diskurzusképzésre. *Ha két adott munka értelmezési lehetőségei kellően sokrétűek, akkor azok közül érdemesebb alapul venni a tanulási folyamathoz azokat, amelyek a fiatalokat láthatóan nagy számban megszólítják vagy megszólították.* Miután a blockbusterek, fantáziavilágok ismertsége a gyerekek-fiatalok körében jóval nagyobb, mint egyes magaskulturálisnak tekintett műveké, azok diskurzusképző ereje is nagyobb. Bevonásukkal pedig nemcsak új perspektívák lehetőségei nyílnak meg előttünk a tanulás és tanítás iskolai terepein, hanem egy szélesebb értelemben vett kultúra-fogyasztó és -értelmező tanulásról való szakmai vita lehetősége is.

ezen munkákat a lehető legtöbben ismerjék, így azok legyenek képesek a diskurzusképzésre

¹⁹ A Magyar Elektronikus Könyvtár vonatkozó letöltésadatai itt kereshetők: https://mek.oszk.hu/html/vgi/kereses/kereses.phtml?tip=stat_rcum

IRODALOM

- Arató László (2016): Védőbeszéd a ponyvairodalom mellett. *Könyv és nevelés*, **18.** 2. sz., 23–34.
- Bujdosó Bori (2011): Harry Potter a leggyengébb formáját hozta Magyarországon. Letöltés: <https://www.origo.hu/filmklub/20110718-magyar-boxoffice-harry-potter-es-a-halal-ereklyei-masodik-resz.html> (2020. 03. 10.)
- Fenyő D. György (2017): *A kötelező olvasmányok problémaköre*. In: Hansági Ágnes, Hermann Zoltán, Mészáros Márton, Szekeres Nikoletta (szerk.): *Mesebeszéd, a gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve*. Fialat Írók Szövetsége, Budapest.
- Galuska László Pál és Feleky Mirkó (2018): Elmék (h)arcai – Tanulás és műveltség a Star Wars és a Trónok harca világában. In: Nagy Ádám (szerk.): *Nevelj jedit! – A képzelet pedagógiája* Budapest, Athenaeum Kiadó.
- von Glasersfeld, Ernst (1995): *Radical Constructivism. A Way of Knowing and Learning*. The Palmer Press, London & Washington D. C.
- Glenday, C. (2007, szerk.): *The Guinness World Records*, Bantam (reprint edition).
- Gombos Péter, Hevérné Kanyó Andrea és Kiss Gábor (2015): A netgeneráció olvasási attitűdje. *Új Pedagógiai Szemle*, **65.** 1–2. sz., 52–66. Letöltés: <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/a-netgeneracio-olvasasi-attitudje> (2018. 06. 11.)
- Gombos Péter (2015): Még egyszer a digitális bennszülöttek olvasási szokásairól. *Új Pedagógiai Szemle*, **65.** 7–8 sz., 97–101. Letöltés: <http://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/meg-egyszer-a-digitalis-bennszulottek-olvasasi-szokasairol> (2018. 06. 11.)
- Karmiloff-Smith, A. (1992): *Beyond Modularity: A Developmental Perspective on Cognitive Science*. MIT Press, Cambridge.
- Kirschner, P. A., Sweller, J., Clark, R. E. (2006): Why minimal guidance during instruction does not work: an analysis of the failure of constructivist, discovery, problem-based, experiential, and inquiry-based teaching. *Educational Psychologist*, **41.** 2. sz., 75–86. Letöltés: https://doi.org/10.1207/s15326985ep4102_1
- Knausz Imre (2001): *A tanítás mestersége*. Kézirat.
- Lovász Andrea (2015): Ember a gépből, avagy galaktikus útikalauz megfáradt gyerekkönyvolvasóknak
- Mayer, R. E. (2004). Should There Be a Three-Strikes Rule Against Pure Discovery Learning, *American Psychologist*, **59.** 1. sz., 14–19. Letöltés: <https://doi.org/10.1037/0003-066x.59.1.14>
- Media1 (2019): Ezek voltak a legnépszerűbb magyar mozifilmek. Letöltés: <https://media1.hu/2019/03/11/mozi-film-statisztika-2018> (2019. 06. 27.)
- Mészáros Márton (2017): Young adultként olvasni – a Holtverseny példája. In: Hansági Ágnes, Hermann Zoltán, Mészáros Márton, Szekeres Nikoletta (szerk.): *Mesebeszéd, a gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve*. Fialat Írók Szövetsége, Budapest
- Nagy Ádám és Eperjesi Gergely (2018): Álmodhatnak-e a diákok elektronikus Pál utcai fiúkkal? Néhány példa a popkult iskolai relevanciájára. *Eruditio – Educatio*, **13.** 4. sz., 76–86.
- Nagy Ádám (2018): Hosszú és eredményes életet! – A Kobayashi Maru-próba tanulságai a Star Trek-univerzumban. In: Nagy Ádám (szerk.): *Nevelj jedit! – A képzelet pedagógiája*. Budapest, Athenaeum, 109–146.
- Nagy Ádám és Orosz László (2019): Féreglyukon innen és túl – Hová vezetnek a Kapcsolat járatai?, In: Filippov Gábor; Nagy Ádám; Tóth Csaba (szerk.): *Párhuzamos univerzumok – Képzelet és tudomány*. Budapest, Athenaeum.
- Nagy Ádám és Svitek Szilárd (2018): Mindenki ott az X – Mutánsok és tehetséggondozás. In: Nagy Ádám (szerk.): *Nevelj jedit! – A képzelet pedagógiája*. Budapest, Athenaeum, 147–183.
- Nagy Ádám és Torbó Annamária (2019): A tinédzserkor útvesztője – Kortárs csoport a young adult-filmekben. In: Filippov Gábor, Nagy Ádám és Tóth Csaba (szerk.): *Párhuzamos univerzumok – képzelet és tudomány*. Budapest, Athenaeum., 299–341.
- Nahalka István (1997): Konstruktív pedagógia – egy új paradigm a láthatáron. I. rész: *Iskolakultúra*, **7.** 2. sz., 21–33. II. rész: *Iskolakultúra*, **7.** 3. sz., 22–40. III. rész: *Iskolakultúra*, **7.** 4. sz., 3–20.

- Nahalka István (2002): *Hogyan alakul ki a tudás a gyerekekben. Konstruktivizmus és pedagógia*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Pásztor-Csörgei Andrea – Pompor Zoltán (2015): Az olvasóvá nevelés hazai és nemzetközi jó gyakorlatai. In: Hansági Ágnes, Hermann Zoltán, Mészáros Márton, Szekeres Nikoletta (szerk.): *Mesebeszéd, a gyerek- és ifjúsági irodalom kézikönyve*. Fiatal Írók Szövetsége, Budapest.
- Philips, D. C. (2000): *Constructivism in education*. University of Chicago Press.
- Philpo, J. (2016): Constructivism: Its Implications for Language Teaching and Second-Language Acquisition. *Papers in Education and Development*, 33–34. sz., 1389-1399.
- Richardson, V. (2003): Constructivist pedagogy. Letöltés: <https://doi.org/10.1046/j.1467-9620.2003.00303.x>, illetve <http://www.users.miamioh.edu/shorec/685/readingpdf/constructivist%20pedagogy.pdf> (2020. 02. 28.)
- Rinyu Zsolt (2002): A tudományos fantasztikus irodalom helyzete Magyarországon. *Könyv és Nevelés*, 4. 4. sz. Letöltés: <http://epa.oszk.hu/01200/01245/00016/Rinyu.html> (2020. 02. 28.)
- S. Sárdi Margit: *A tudományos-fantasztikus irodalomról*. Kézirat
- Stimipro (2017): *Young adult műfajok*. Letöltés: <https://prologus.wordpress.com/2017/10/06/young-adult-mufajok> (2018. 05. 28.)
- Székely Levente (2014): Az új csendes generáció. In: Nagy Ádám – Székely Levente (szerk.): *Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012*. ISZT Alapítvány – Kutatópont, Budapest.
- Todorov, T.: *Bevezetés a fantasztikus irodalomba*. Napvilág, Budapest.
- Torbó Annamária (2016): A young adult fikció és rajongói. *ME.dok: Média–Történet–Kommunikáció*, 11. 2. sz., 95–106.
- Tóht Péter (2018): Fogyasztás: kultúra, média, IKT, online lét, számítógépes játék. In: Nagy Ádám (szerk.): *Margón kívül – magyar ifjúságkutatás 2016*. Excenter, Budapest.
- Trencsényi László (1975): Kell a tigris. *Könyv és Nevelés*, 17. 6. sz.
- Varela, F. J., Thompson, E. és Rosch, E. (1991): *The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience*. MIT Press, Cambridge.
- Vilana Réka (2015): *Zsánerek és korcsoportok*. Letöltés: <http://igynevelaregenyedat.blogspot.hu/2015/11/zsanerek-es-korcsoportok.html> (2018. 05. 28.)
- Zinnecker, J. (2006): A fiatalok a társadalmi osztályok terében. Új gondolatok egy régi témához. In: Gábor Kálmán – Jancsák Csaba (szerk.): *Ifjúságpszichológia*. Belvedere Meridionale, Szeged.

Somogyi Zalán

(3. o.)

Mérges sütik – a bezártság miatt elárult sütemények a cukrászdában